

L'EXPLOTACIÓ I ELS SISTEMES D'EXPLOTACIÓ DELS BOSCOS DE LES SALINES

Els cinc boscos que trobem a les Salines tenen i han tingut, sens dubte, un ús antròpic important. Aquesta explotació dels recursos forestals per part de l'home es denomina silvicultura¹.

De les espècies presents, una és al·lòctona² (el pi insigne *Pinus radiata*). Fou introduïda fa poc, pel seu creixement molt ràpid. És especialment útil per a l'obtenció de fusta i per a aplicacions en la fabricació de paper.

El castanyer (*Castanea sativa*), de manera tradicional, es creia que havia estat introduït a Catalunya pels romans. Els darrers estudis paleopal·linològics³ realitzats demostren, però, que aquesta espècie ja era present a casa nostra abans de l'arribada dels romans. La majoria d'investigadors accepten, en canvi, que foren aquests qui es dedicaren a la seva explotació racional i ordenada. Té la doble utilitat de la fusta (especialment les perxes o tanys) per a la fabricació de botes i altres contenidors i també utilitzat en fusteria i ebenisteria, i del fruit -la castanya- aliment altament energètic, conservable i de múltiples aplicacions alimentàries. El fet d'existir una cuina tradicional catalana on la castanya n'és un ingredient comú, és l'evidència que el castanyer és un arbre introduït des de fa molts segles. De l'escorça del castanyer, tradicionalment, se'n treien els tanins emprats en les empreses que es dediquen a adobar pells.

Les altres tres espècies són indiscutiblement autòctones (el faig *Fagus sylvatica*, l'alzina *Quercus ilex* i la surera *Quercus suber*). La primera (que no veiem a la sortida perquè es troba al vessant nord del Pirineu) permet obtenir fusta de qualitat destinada sobretot a la fabricació de mobiliari de luxe. L'alzina, amb una fusta espessa, és un bon combustible a la vegada que permet l'obtenció de carbó vegetal de qualitat. La surera permet obtenir el suro (protector natural de l'arbre contra els incendis) que ha donat lloc a una indústria que va tenir un gran esplendor a casa nostra i ara es troba en decadència.

Excepte el pi insigne, les altres quatre espècies pertanyen a la família de les fagacees.

¹ Silvicultura: Conreu dels boscos, especialment per a llur aprofitament racional. DIEC2.

² Al·lòctona. Que no és pròpia del lloc.

³ La paleopal·linologia és una ciència que es dedica a l'estudi dels pòl·lens fossilitzats.

SISTEMES D'EXPLOTACIÓ

El pi insigne (*Pinus radiata*)

Es tracta d'una espècie importada del nord d'Amèrica (USA i Canadà), escollida pel seu creixement molt ràpid. Pot arribar a desenvolupar un tronc de 50 cm de diàmetre en un període de 30 anys. El trobem des del nivell del mar fins a una altitud de 1000 metres, però el seu espai idoni es situa entre els 200 i els 600 metres. Tot i que la seva fusta no és de gran qualitat s'utilitza per a l'elaboració de caixes i altres productes de baixa qualitat. També és molt utilitzada per a l'elaboració de puntals, pitges o falques, pilars i arcs de fusta que serveixen per apuntalar les galeries subterrànies de les mines. Però sobretot serveix per a l'elaboració de pasta per a la fabricació de paper.

Pineda de pi insigne

Les plantacions es fan per extensió, sense una organització espacial determinada. La tala es produeix en cicles aproximats de 15 anys, amb posteriors replantacions.

És una espècie molt sensible a l'atac de la plaga de la processionària del pi (*Thaumetopoea pityocampa*). També l'afecta el fred i les gelades. És poc resistent als incendis forestals.

L'alzina (*Quercus ilex*)

És una espècie autòctona que si no fos per la intervenció antròpica ocuparia una extensió encara més gran. Les plantacions de pins, eucaliptus i altres arbres, així com la desforestació han reduït molt sensiblement la seva zona d'expansió. La podem trobar a altituds molt variables des del nivell del mar fins als 900 m en algunes zones.

És un arbre que pot arribar a una alçada de 10-15 metres i excepcionalment a 20. La seva fusta és dura i compacta i es feia servir per elaborar eines de pagès i en fusteria.

Carboner elaborant una pila

El principal ús, però, és com a combustible. Per la qualitat de la seva fusta crema amb un poder calorífic molt important. Però sobretot l'explotació bàsica ha estat el carboneig⁴. Aquest és un dels oficis tradicionals de les nostres contrades, avui pràcticament extingit.

Els carboners vivien bona part de l'any al bosc. Tallaven els arbres, els trossejaven, feien la pila, l'enterraven, l'encenien, en tenien cura perquè no s'apagués, treien el carbó i el posaven en sàrries⁵ per portar-lo a la vila. Això una vegada i una altra, i mentrestant, vivien a les barraques que ells mateixos s'havien construït a peu de les carboneres. Aquestes s'elaboraven sobre el que es coneix com a places carboneres, fetes de pedra seca.

Plaça carbonera

El carbó d'alzina conserva tot el poder calorífic de la fusta però amb un pes molt menor. El cicle de tala per al carboneig és de 15 anys.

L'alzina surera (*Quercus suber*)

És, també, una espècie autòctona que trobem habitualment en zones poc elevades (fins els 500 metres d'altitud). Si bé pot assolir una altura de fins a 25 metres, normalment no supera els 10. Cal destacar la seva longevitat, així pot arribar fins als 500 anys.

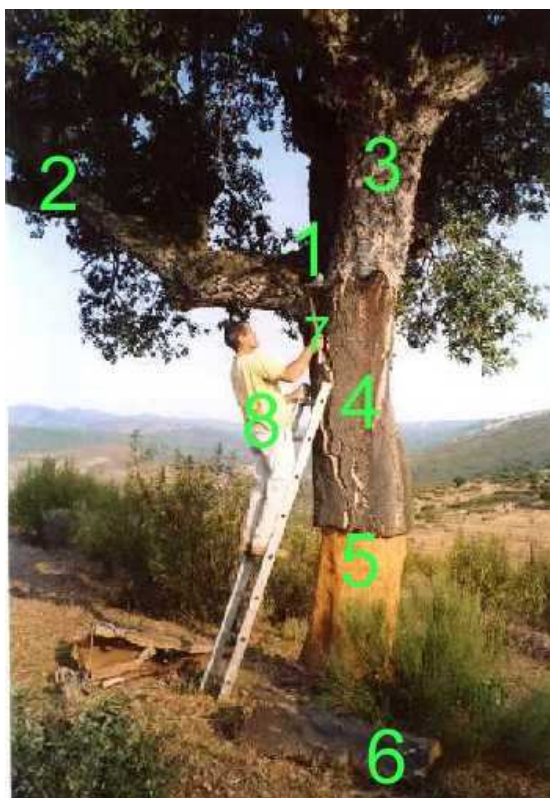
Se n'aprofita el fruit (la gla) com a aliment pel bestiar. La fusta pot servir per a la fusteria, és usada en la construcció i per a l'elaboració d'estris. Malgrat tot, la principal utilitat de l'alzina surera és el suro. Aquest material antigament s'usava fonamentalment per a la fabricació de taps d'ampolla, avui en dia s'ha diversificat molt més amb aplicacions com aglomerats, aïllants, etc.

L'explotació surera és un altre dels oficis tradicionals cada cop més en desús. L'obtenció del suro és completament manual i s'anomena pela o lleva. Entre una lleva i la següent han de transcórrer entre 8 i 12 anys⁶, aquest període s'anomena torn de lleva. Els que realitzen la pela de la surera són els peladors. Com tota activitat humana ha generat una nomenclatura específica. Alguns d'aquests noms els recollim en les imatges següents:

⁴ Acció de convertir en carbó.

⁵ Recipient, generalment d'espart, que forma bossa a cadascun dels seus extrems i serveix, posat de través damunt una bèstia, per a transportar coses.

⁶ La lleva s'ha d'allargar més en climes més freds i s'ha d'escurçar en els més càlids. A Catalunya, per exemple, el torn de lleva és d'uns 12 anys, en canvi a Extremadura és d'uns 8 anys.

Parts de l'arbre	Escorça	Extracció	Eines	Oficis
1. Creu	3. Pelagrí	6. Panna	7. Destral	8. Pelador
2. Entreforc	4. Suro de reproducció	10. Cimal	9. Burja	
	5. Escorpit	11. Culassa		

El **pelagrí** o suro verge és el primer que dona l'arbre. És de poca qualitat, molt rugós, de color grisós i s'utilitza per fer aglomerats, aïllants i tradicionalment emprat en els pessebres.

El suro de la segona lleva és l'anomenat **matxot** o **segonder**. És de millor qualitat, però li falta encara un gruix suficient. En canvi, a partir de la tercera lleva obtenim el **suro de reproducció**. El que queda a sota del suro de reproducció és l'**escorpit** o capa mare. El pelador ha de tenir molta cura de no malmetre aquest escorpit, si vol evitar que a la lleva següent el suro estigui clivellat o nafrat.

Un cop recol·lectades, les pannes es deixen reposar de 7 a 8 mesos en els **rusquers**. Passat aquest temps, es posen una hora dins d'aigua bullent. Això dona elasticitat al suro i a més a més augmenta el seu volum en un 20%. D'aquesta manera es podrà treballar millor. Abans, però, s'haurà de deixar en un segon repòs d'igual durada que el primer. A partir d'aquí ja es pot manipular per aconseguir el producte finals (taps, aglomerats, ...).

Castanyer (*Castanea sativa*)

Les darreres investigacions han demostrat que aquesta espècie ja era present a casa nostra fa uns 6000 anys. També és acceptat per tothom que foren els romans els que van dedicar-se a la seva extensió i plantació. Pot arribar a tenir de 25 a 30 metres d'alçada i un diàmetre de dos metres.

D'aquest arbre, tradicionalment s'ha aprofitat tan el fruit com la fusta. A més a més del pelló espinós i de l'escorça se'n poden obtenir tanins que serveixen per a l'adobat de la pell.

La fusta de castanyer és duradora i, degudament tractada, és molt flexible. A més és especialment resistent a la intempèrie. S'usa en la fabricació de mobles, bótes i tanques. També en ebenisteria.

La castanya és un producte que té moltes utilitats i sobretot es pot conservar. Es pot consumir crua, es pot torrar, bullir, se'n pot obtenir farina o simplement deixar-la assecar. Conté hidrats de carboni i fibra i té poc greix. A més té proteïnes, minerals (és rica en calci i potassi però baixa en sodi) i vitamines. Té un 50 % d'aigua, i pes per pes conté la meitat de calories que les altres fruites seques.

Les castanyedes dedicades a l'explotació del fruit es caracteritzen per arbres de grans dimensions, que creixen naturalment. Cal evitar el creixement de **tanys** per facilitar la vida del tronc principal.

En canvi, les que es dediquen a l'explotació de la fusta s'anomenen **perxades** i necessiten

Castanyer

d'una tècnica més acurada. Són boscos on la intervenció humana ha canviat molt la seva fesomia. El funcionament de la perxada consisteix en deixar créixer els castanyers fins que aquests tenen un diàmetre entre 30 i 40 centímetres. Un cop assolit aquesta mida es tala, deixant una soca que sobresurt uns 15 centímetres del terra. Al seu voltant hi creixen els tanys. Es deixa que en creixin cinc o sis formant una corona a l'entorn

de la soca. Quan aquests tanys arriben a l'edat de dos a

quatre anys s'anomenen **bagues**; es trien les tres o quatre millors i es tallen les restants. Aquelles continuen el seu creixement fins als 8 o 10 anys. Aleshores s'anomenen **perxes** i és el moment en que són talades.

La fusta de les perxes és especialment bona, per la seva llargada i ductilitat, per a la fabricació de congrenys per als cascos d'arengades i rodells i dogues de boteria. També serveix per a fabricar pals, bastons i aglomerats. De la fusta del castanyer se n'obté un xapat o revestiment de qualitat.

Les castanyedes, malauradament, avui en dia es veuen afectades per dues malalties que les estan deteriorant molt. Ambdues plagues provenen de fongs. La primera és la **tinta del castanyer** (*Phitophthora cambivora*). El fong ataca la planta, i la va secant. Les fulles engrogueixen i al final l'arbre acaba deshidratat.

L'altra malaltia és el **xancre** (*Endothia parasitica*). Afecta els castanyers a partir de les ferides del tronc o de picades d'insectes. El fong obstrueix els vasos de la sàvia i asseca parcialment l'arbre. La malaltia s'estén fàcilment gràcies a la facilitat reproductiva del paràsit.